

ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБУ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ В ЕКОПОСЕЛЕННЯХ

УДК 159.9:304.3:574.2

ДУДА Л.А.

аспірант кафедри екологічної психології та психічного здоров'я Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. м. Чернігів

Стаття присвячена розгляду питання екопоселення, особливостям способу життя людей в екопоселеннях. Вивчено етапи створення екопоселень. Розглянуто руху екопоселень в Україні, котрий представлений Родовими поселеннями.

Ключові слова: екологія, екологічність, екологія людини, екопоселення.

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗА ЖИЗНИ ЛЮДЕЙ В ЭКОПОСЕЛЕНИЯХ

Статья посвящена рассмотрению вопроса экопоселений, особенностям образа жизни людей в экопоселениях. Изучены этапы создания экопоселений. Рассмотрены движения экопоселений в Украине, который представлен Родовыми поселениями.

Ключевые слова: экология, экологичность, экология человека, экопоселения.

Уже тривалий час людство живе в умовах екологічної кризи, появу якої обумовив, головним чином, прогрес суспільства. Жорстоке вбивство тварин, знищення лісів, колосальні викиди шкідливих речовин у воду, повітря, землю, руйнування глобальної екосистеми планети - найяскравіші прояви такого "прогресу".

На сьогодні мало в кого викликає сумнів той факт, що спосіб життя суспільства масового споживання веде до вичерпання ресурсів та посилення забруднення планети. Серед різноманітних пропозицій зміни такого стану варто відзначити ту, яку пропонують сучасні нові суспільні рухи, зокрема рух екологічних поселень. Цей рух пропонує альтернативну модель, яка виходить за рамки практик сучасного суспільства масового споживання, але в той же час видається цілком реалістичною. Прийнята в 90-х роках ХХ століття світовим співтовариством концепція сталого розвитку внесла суттєві доповнення в ідею екопоселень.

Рух екологічних поселень виступає за створення сталих спільнот з альтернативним стилем життя, орієнтованих на відновлення взаємозв'язку між людьми та природою. Головну мету екопоселень можна узагальнити таким чином: створення екологічно, економічно та соціально сталої спільноти, яка існує в гармонії з природою, намагаючись завдавати якомога менше (а бажано взагалі не завдавати) шкоди довкіллю.

Об'єкт дослідження: спосіб життя жителів екопоселень.

Предмет дослідження: історія та виникнення екопоселень. Особливостей способу життя людей в екопоселеннях.

Основною **метою** нашої роботи – дослідити історію виникнення та дослідження способу життя в екопоселеннях.

Завдання:

- опрацювати наукові праці, які стосуються екопоселень;
- проаналізувати шляхи виникнення особливостей способу життя в екопоселеннях.

Екосело, екологічне поселення – поселення, створене з метою організації екологічного чистого простору для життя групи людей, які дотримуються концепції ООН про сталий розвиток і організують харчування за рахунок органічного сільського господарства [4].

В різних екологічних поселеннях зустрічаються різні екологічні (природоохоронні) обмеження і самообмеження виробництва та обміну товарів, застосування тих чи інших матеріалів та технологій, життєвого устрою тощо. Міські або сільські спільноти, що намагаються чинити мінімальний вплив на довкілля - це і є екологічні поселення [1].

Загальноприйнята в світі модель екопоселення передбачає створення життєздатної спільноти, котра прагнутиме захисту та відновлення довкілля, а також знайде прийнятну схему взаємодії з зовнішнім світом. Важливим тут буде не лише екологічний аспект, а й соціальний (комфортне життя людини, можливість будь-коли залишити поселення) та економічний (економічна сталість спільноти, забезпечення зайнятості жителів).

Історія виникнення екологічних поселень бере свій початок із західних країнах (Західна Європа, США, Канада) там він з'явився не на пустому місці, а став певним відгалуженням, належачи, з одного боку, до нових суспільних рухів, а з іншого - маючи корені в більш ранніх утопічних поселеннях та хіпі-комунах, привнісши нову - екологічну - ідеологію.

Екопоселення - є окремим випадком як інтенційної, так і сталої спільноти. Інтенційна спільнота - широке поняття, яке може містити також і поняття сталої спільноти. Стала спільнота - вже більш конкретний термін, що дає певну характеристику спільноті. Екопоселення - ще більш конкретне поняття. Фактично, екопоселення - це інтенційні спільноти, що прагнуть організувати своє життя за принципами сталого розвитку, маючи головним елементом своєї ідеології принцип екологічності[3].

Іноді екопоселеннями стають інтенційні спільноти, які спочатку формувалися на цілком інших засадах, але після появи понять інвайронменталізму та сталого розвитку прийняли ці принципи. Прикладом такої спільноти є комуна Фіндхорн у Шотландії, що була заснована у 1962 р. як духовна хіпі-комуна. На початку 90-х вона прийняла принцип сталого розвитку та інвайронменталізму та стала однією із засновників світової мережі екопоселень (Global Ecovillage

Network) [5]. Іншим прикладом є екопоселення «Східний вітер» (East Wind), яке було засноване також у 60-х роках як хіпі-комуна з гаслом «Назад до землі!». Це екопоселення існує досі і є прикладом вдалого екопоселення, яке значною мірою вирішило економічні (заснували три підприємства, які забезпечують поселення фінансами) та соціальні (зокрема, знайшли рівновагу між індивідуалізмом та прихильністю до спільноти) питання, які постають перед усіма направленими спільнотами [5].

Таким чином, для екопоселення увага до навколишнього середовища, життя в гармонії з природою є ключовим фактором. Теоретично це означає зберігання енергії, відстеження входу та виходу ресурсів, які використовує спільнота (іншими словами, «забирання» не має значно перевищувати «віддавання»), та визнання залежності виживання людини від природи, усвідомлення людини як невід'ємної частини природи.

У 1994 р. була утворена Світова мережа екопоселень, завданням якої є «підтримка розвитку екопоселень у світі; розбудова сильної міжнародної, національних та регіональних мереж екопоселень; створення організаційної структури для підтримки руху екопоселень у світі; просування ідеї сталого розвитку спільнот» (GEN) [5]. Таким способом екопоселення комунікують між собою, обмінюються досвідом тощо. З 1972 р. видається журнал «Communities», який спочатку був головним інформаційним ресурсом для екопоселень Північної Америки, але наразі розширив свої межі й публікує статті про численні екопоселення по всьому світу. Серед членів GEN є одне екопоселення з Росії і жодного - з України [3].

Щодо України, слід зазначити, що для нашої країни феномен екопоселень є ще більш новим, ніж для західних країн. На відміну від західних країн, Україна не мала такого історичного досвіду у вигляді різного роду комун та альтернативних спільнот, як, наприклад, США. Нові суспільні рухи, які значною мірою долучилися до виникнення екопоселень у західних країнах, в Україні також порівняно слабо розвинені. Однак в Україні має місце рух, який можна назвати рухом екологічних поселень, - рух Родових поселень.

Рух Родових поселень в Україну прийшов із Росії, де він зародився наприкінці 90-х років ХХ століття після виходу в світ серії книжок Володимира Мегре «Звенящие кедры России». По великому рахунку, рух Родових поселень України - це частина російського руху, оскільки сама ідея Родових поселень, як і вся ідеологія руху, походить саме з Росії. Узагальнюючи, можна сказати, що основна ідея руху полягає у створенні поселень, які складаються з окремих маєтків, що належать родинам (звідси назва - родові). Маєтки перебувають у приватній власності і мають передаватися у спадок. Теоретично окремі маєтки, які кожна родина облаштовує на власний розсуд

(будує дім, висаджує сад, город тощо), мають відновити контакт людини із землею, повернути почуття єдності з природою.

Вважається, що, створюючи власний маєток, людина вкладає частину себе, відповідно, все, що буде стояти, рости тощо, нестиме в собі «частину» людини.

Попередній аналіз дозволяє припустити, що українські екопоселення мають основні риси західних екопоселень, такі як концентрація уваги на природі, відновлення зв'язку природа - людина, відновлення зв'язку між людьми, сталий розвиток, хоча в той же час мають відмінні риси. Зважаючи на те, що поселення має складатися з окремих родових помість, можна припустити, що рух Родових поселень в Україні акцентує більше на індивідуалізмі, ніж у західних екопоселеннях, оскільки передбачає досить значну відокремленість. Натомість для екопоселень західних країн більшою мірою характерний колективізм, який виражається, наприклад, у проживанні декількох членів/сімей в одному багатокімнатному будинку (наприклад, екопоселення Ітака, США). Передбачається, що кожне поселення, яке складається з родових маєтків, має бути сталою спільнотою і, відповідно, має вирішити для себе численні економічні й соціальні питання [4].

На сьогодні важко сказати напевно, скільки Родових поселень налічується в Україні. За даними експертів, наразі є більше двадцяти діючих поселень (тобто тих, де зводяться будинки, де люди живуть хоча б теплу частину року та облаштовують свої маєтки, де ведеться якась соціальна активність). Значно більше налічується так званих ініціативних груп, які перебувають на різних стадіях розвитку, - від просто груп читачів книг Володимира Мегре до тих, хто вже шукає землю під поселення.

Проте, рушійним мотивом переселення людей на природу в Україні, стала інформаційна відкритість - з'явилися нові книги з Заходу, перш за все, духовна, езотерична література. Крім того, перекладається і пишеться величезна кількість літератури по супутнім проблемам - природного способу життя. Посилилось міжнародне спілкування, обмін інформацією, досвідом між людьми різних країн. Все це призводить до зростання активності думаючих в певному напрямку громадян.

З іншого боку, сплеск створення екопоселень пов'язаний ще й з розвитком технічного прогресу. Не всі поселенці прагнуть до опрощення і примітивізації способу життя, як це неявно декларується в філософії анастасійського руху. Та й у самих родових помістях люди не завжди строго слідують їй. Не пов'язані з анастасійським рухом екопоселень частіше всього абсолютно не перешкоджають, а навіть, навпаки, вітають привнесення в екопоселення технічних благ цивілізації, таких як, наприклад, можливість віддаленої робо-

ти. Саме нові технічні можливості і дозволили їм вільно виїжджати на природу, продовжуючи при цьому виконувати свою основну роботу в місті.

Об'єднуючим для поселенців є принцип екологічного мислення - причому це не тільки турбота про природу, мінімізація витрат різних ресурсів і т.п., але і в цілому екологія свідомості, очищення душі і тіла, життя в мирі з собою і навколишньою природою. Саме поняття екологічного поселення надає особливий спосіб життя, характерний для його жителів (не п'ють, не курять, дотримують різних форм вегетаріанства, використовують східні духовні практики тощо). Тут же варто згадати, що одним з важливих пунктів для жителів поселень, за їх твердженням, є постійне саморозвиток, прагнення до отримання нових навичок.

Екопоселення оголошуються їх жителями моделями поселень людей XXI-го століття. «Екопоселення - це живі лабораторії для створення справедливого суспільства, заснованого на взаєморозумінні. Це насіння майбутнього, які видно вже сьогодні. В основі концепції екопоселень лежить бажання взяти відповідальність за власне життя; творити майбутнє, відтворюване для людини і природи, і тому стійке. Майбутнє, яке б ми хотіли заповідати нашим дітям» [1, с. 114].

При всьому зовнішньому розмаїтті спільноти поселенців можна виділити деякі загальні характеристики, властиві жителям екопоселень, схематично змалювавши, тим самим, портрет типового Екопоселенця. Перш за все, для нього характерна активна життєва позиція, ініціативність, самостійність, готовність брати відповідальність на себе, схильність до експериментаторства. Багато з них в минулому мали власний бізнес. З цим тісно пов'язане і така якість, властиве багатьом жителям екопоселень, як мобільність, «легкість на підйом».

У професійному плані поселенці представляються людьми з широкою сферою інтересів. Спектр професій поселенців в місті до переїзду «на землю» був вельми різноманітним. Жителі поселень позиціонують своїх членів як людей добре освічених. Тут багато представників творчих професій, технічної інтелігенції. У цілому рух Екопоселенці виходить більшою частиною саме з середовища міської інтелігенції.

Для жителів екопоселень дуже важливі сімейні цінності. Гендерне співвідношення чоловіків і жінок у поселеннях приблизно однаковий, так як частіше всього жителі екопоселень живуть парами (сім'ями). Наявність дітей вже само по собі стає одним з чинників, які спонукають людей виїхати з міст. В поселеннях люди продовжують активно народжувати. Загальна чисельність дітей в поселеннях дуже велика.

Вік поселенців безпосередньо пов'язаний з віком самого поселення. Вік типового жителя поселення - це скоріше від 25-30 років в поселеннях «нової хвилі», утворених зовсім недавно, і 40-50 років у поселеннях «з історією».

Дуже важливою характеристикою жителів екопоселень є наявність загальної внутрішньої ідеології, світоглядних принципів. Це стосується не тільки поселень анастасійського напрямку, але і всіх інших поселень, навіть тих, де спільність ідеології відкрито не пропагується [4].

Об'єднуючим для поселенців є принцип екологічного мислення - причому це не тільки турбота про природу, мінімізація витрат різних ресурсів і тому подібне, але і в цілому екологія свідомості, очищення душі і тіла, життя в мирі з собою і навколишньою природою. Саме поняття «екологічного поселення» має на увазі особливий спосіб життя, характерний для його жителів (не п'ють, не курять, дотримуються різних форм вегетаріанства, використовують східні духовні практики тощо). Тут же варто згадати, що одним з важливих пунктів для жителів поселень, є постійне саморозвиток, прагнення до отримання нових навичок.

Серед найбільш типових проблем, з якими стикаються поселенці під час становлення екопоселення можна виділити наступні.

На індивідуальному рівні - це неготовність деяких поселенців до життя «На землі», прихильність до комфорту, відсутність необхідних навичок і умінь, недостатній розвиток таких рис характеру як самостійність, відповідальність, усвідомленість, здатність жити колективно, в громаді. Важливим є і часта відсутність спільної ідеологічної основи, загального розуміння цілей.

На рівні комунікації усередині поселення - це різного роду конфлікти, стосуються будь-яких областей спільного співжиття, починаючи від глибинних ідеологічних розбіжностей і кінчаючи банальним порушенням правил добропорядного співіснування. Вирішувати конфлікти пропонується по-різному: вдаватися до розгляду спірних ситуацій до допомоги громади, ставити жорсткі фільтри при вирішенні питання про вступ новачків в громаду в плані однаковості поглядів і позицій, формулювати систему чітких правил спільного проживання, більш тісне знайомство з жителями, проведення спільних заходів, наявність чітко сформульованої, зрозумілою для всіх членів поселення стратегії розвитку і т.п. Важливо відзначити, що багатьма жителями екопоселень визнається важливість комунікаційного середовища всередині поселення (навіть незважаючи на можливі конфлікти). Саме життя серед однодумців, серед тих, хто розуміє і поділяє твої прагнення, як раз і є однією з найважливіших цінностей, заради якої люди покидають міста, свої домівки [4].

На рівні взаємини між різними поселеннями найбільш складними моментами є взаємодія поселень, побудованих на різних ідейних підставах, а також проблема лідерства при взаємодії різних поселень (керівники кожного з поселень не завжди готові поступитися своїм колегам, не хочуть притискати своєї лідируючої ролі).

Говорячи про взаємовідносини жителів поселень з «зовнішнім світом», варто відзначити, що спільнота поселенців таки володіє «особливою комунікативною культурою», що припускає, зокрема, яскраво виражену автономність (іноді доходить до закритості) і певну настороженість по відношенню до зовнішнього світу (аж до явного недовіри і підозрілості). Незважаючи на деяку відособленість, жителів поселень, як правило, продовжують підтримувати зв'язки з містом - це можуть бути як робочі контакти, так і контакти з родичами або більш широким колом осіб, багато активістів екопоселень активно включені в суспільну діяльність. Одним з факторів, що впливають на підтримання зв'язків з містом, є фінансова залежність від нього. Економічні проблеми, проблеми з джерелом доходу є однією з ключових проблем, з якими стикаються жителі екопоселень.

Одним з найважливіших «співласників», з яким доводиться мати справу мешканцям поселень, є держава в особі муніципальних, районних та федеральних органів влади. Модель такої взаємодії може будуватися по-різному, і часто вона залежить від поведінки самих Екопоселенці.

Початкове самозахоплення земель, ізоляціоністська політика явно не сприяють налагодженню конструктивних відносин з владою, в той час як чітко позначена власна позиція, роз'яснювальна робота, робота по олюдненню району своєї присутності (соціальні, екологічні проекти, високоосвічені кадри) - навпаки, явно сприяють позитивним контактам екопоселень з владою. Українські екопоселення порівняно із західними аналогами, з одного боку, поставлені в набагато більш жорсткі умови, будучи змушені долати опір бюрократичного механізму і тягар важких законів, але, з іншого боку, невизначеність загальної ситуації в країні та відсутність чіткого статусу екопоселень створює широкі можливості для знаходження нових форм існування і взаємодії з державою. Серед представників екопоселень все більше міцніє усвідомлення того, що домогтися своїх цілей без допомоги влади не вийде, тому потрібно стати союзниками.

Створення поселення - вельми складний, багатогранний і живий процес. Часто різні етапи йдуть в ньому паралельно, проте все ж таки можна виділити декілька основних періодів, через які проходить фактично кожне поселення:

1) Створення ініціативної групи - визначення основного складу учасників, узгодження загальних цілей і місії поселення.

2) Пошук і придбання землі, початок будівництва – представники ініціативної групи їздять по різних місцях, вибирають землю. Можливо, на цьому етапі заводиться юридична особа для поселення.

3) Переїзд перших декількох жителів - як правило, група перших жителів вельми нечисленна, вона може починатися навіть із однієї-двох сімей, що живуть постійно («зимують») в поселенні.

4) Переїзд основної маси - поступово в поселення починають переїжджати інші люди, вони також починають будуватися. Швидкість переселення залежить від умов, що стоять перед жителями - наприклад, іноді можна просто застовпити за собою ділянку і почати працювати на ній в будь-який час, іноді швидкий переїзд - обов'язкова умова для учасників.

5) Формування спільноти шляхом приєднання нових членів - далі відбувається остаточне формування групи за рахунок приїзду нових членів на залишених вільні ділянки. Як правило, на цьому етапі вибір поселенців стає більш виборчим, формуються більш жорсткі вимоги до кандидатів. Динаміка за період становлення поселення може бути виражена не тільки через кількісні показники (кількість людей, будинків, розмір землі), але і деякі якісні зміни в самосвідомості та самоідентифікації жителів: динаміка довіри і згуртованості в колективі, зміни в самосвідомості, сприйнятті простору навколо себе [4]. У цьому сенсі можна виділити наступні етапи:

1) Початковий період ентузіазму, общинності. «Час мрії» - для цього періоду скоріше характерна модель комуні - люди живуть досить щільно, досить багато взаємодіють, іноді це поєднується ще й з проживанням в одному спільному домі. Багато ще повні ілюзій щодо життя «на землі», цілей свого поселення, своїх сусідів, принципів свого нового життя. Але поступово ілюзії під впливом реального життя розсіюються. І тоді на зміну першому етапу приходить наступний.

2) Період втоми, відособленості і переосмислення - в результаті втрати перших ілюзій і розчарування, пов'язаних з цим, в результаті перших конфліктів між учасниками, викликаними різницею початкових цілей і незвичайно тісним (порівняно з містом), коммунарним, співіснуванням, настає наступний етап, для якого характерно те, що спільнота автонімізується, настає період відокремлення, облаштування, перш за все, власної ділянки. На цьому етапі відбувається і переоцінка загальної спочатку закладеної ідеології (особливо у випадку з рухом анастасійцев), відношення до неї стає більш спокійним, доповнюється новими ідеями.

3) Період об'єднання «на новому рівні», період створення нових проектів - задовольнивши свої первинні потреби, вибудувавши свій побут, отримавши неоціненний досвід, люди поступово повертаються до тих ідеалів, які привели їх «на землю», і намагають-

ся з'єднатися вже на нових, більш реалістичних підставах, прагнуть вийти на новий рівень розвитку, перетворивши своє екопоселення не просто в збори особистих земельних ділянок, але і надавши йому якусь суспільну значимість (реалізація якихось важливих соціальних, освітніх та інших проєктів) [4].

Спосіб життя екопоселенців істотно відрізняється від способу життя в сільській та міській місцевості. Перший аспект, багато уваги приділяється облаштуванню території, практиці гармонізації людини і навколишнього середовища, наприклад, посадці дерев, озеленення оточуючого середовища, розчищення прилеглих водоймищ. Другий аспект - ставлення до домашніх тварин. Прагматика, що диктує необхідність утримання домашніх тварин, цілком поєднується з екологічними установками. Поселенці принципово не орієнтовані на господарство більше, ніж цього вимага забезпечення сім'ї. І їх хвилює питання не як зробити так, щоб корова давала більше молока, а що робити з надлишками молока. При цьому тварини сприймаються скоріше як члени сім'ї, ніж як засіб вирішення проблеми забезпечення продуктами харчування. Характер стилю життя поселенців виражається в тому, що вони намагаються самі забезпечуват себе всім необхідним, а не споживати промислові товари. І при цьому не прагнуть взяти від природи більше, ніж потрібно для власного життя. Це один з основних принципів життя в екопоселення. Прагнення не скотитися до типово сільського способу життя є актуальною проблемою, вона не втрачає актуальності вже багато років. Як правило, поселенці не прагнуть отримати більше одного гектара землі, що вважається достатнім для тих цілей, які вони перед собою ставлять. Екопоселення орієнтовані більшою мірою на сімейний спосіб життя. Іноді на цій підставі распадаються сім'ї, коли один з подружжя виявляється не в змозі жити без усіх міських зручностей, а інший вже не може повернутися в технополіс. Часто нові сім'ї виникають в середовищі переселенців. Спостерігається природне для таких умов розділення праці на жіночу і чоловічу. Чоловіки на перших порах намагаються заробляти ще старим способом, використовуючи для цього інтернет, виїжджаючи на роботу в місто. Жінки в більшості випадків займаються хатньою роботою.

Узагальнюючи, можемо сказати, що рух екопоселень пропонує досить цікаву модель виходу із сучасної кризової ситуації, в яку потрапило людство. Вивчення досвіду минулих альтернативних поселень дає можливість урахувати їхні помилки щодо екопоселень в Україні.

Сьогодні рух Родових поселень є «білою плямою», щодо якої відсутня будь-яка наукова література чи дослідження, що робить вивчення цього феномену актуальним у наш час.

Література

1. Бевзенко Л. Стили жизни переходного общества /Л. Бевзенко. - К.: Институт социологии НАН Украины, 2008. - 144 с.
2. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. - Рос-тов-на-Дону: "Феникс", 1996. - 480 с.
3. Дієва Т. С. Феномен екопоселення у світі та в Україні / Т. С. Дієва // Наукові записки. - К., 2008. - Т.83: Соціологічні науки. - С. 77 - 82
4. Экопоселения как форма внутренней эмиграции: мотивация и перспективы распространения/ под. ред. И.В. Задорина. - М.: Циркон, 2012.- 113с.
5. Communities www.communities.ic.org

The article is dedicated to the question of ecological settlement, peculiarities of human way of living in the ecological settlements. The stages in the formation of the ecological settlements are researched. The movement of ecological settlements in Ukraine, represented by the Tribal settlements, is examined.

Key words: *ecology, ecological compatibility, human ecology, ecological settlement.*